

CONDICA DE VENITURI ȘI CHELTUIELI A ROSETEȘTILOR DE LA SOLEȘTI (1845 - 1849)

DE

VIOLETA ONIȘORU

Problema producției, a cheltuielilor și veniturilor domeniului moșieresc, oferă suficiente posibilități de abordare, mai ales în condițiile fructificării unor documente inedite. Informațiile din *Condica de venituri și cheltuieli a Roseteștilor de la Solești*, găsită în podul casei, în anul 1953, completează baza documentară încă insuficientă, necesară reconstituirii vieții economico-sociale din primele decenii ale secolului XIX. Ea se află în fondul Manuscrise de la Arhivele Statului din Iași și conține 150 file păstrate între coperti cartonate, care nu sunt cele originale.¹ Numărul lor era cu mult mai mare, întrucât evidența financiară păstrată între anii 1845 - 1849 este fragmentară (pentru 1845 avem informații despre lemnele cărate din Folești, pentru 1846 - 1848 date privind veniturile, iar pentru 1846 - 1849 sunt surprinse cheltuielile). Faptul este confirmat și prin descoperirea, într-un alt fond de arhivă, a unei foi care după conținut, formă și scris făcea parte, cu siguranță, din materialul aflat în discuție.²

O întrebare firească se naște imediat ce deschidem manuscrisul: cine este autorul acestuia. Însemnările din paginile *Condicii* ne duc la concluzia că este vorba de fiica logofătului Dumitrache Sturdza Miclăușanu, Ecaterina Roseti, soția lui Iordache Roseti. Firea puțin energică și sănătatea precară ale stăpânului, au fost compensate însă, în mod fericit, de caracterul autoritar și chibzuit al soției sale, care a preluat aproape fără sprijinul soțului treburile destul de încurcate ale gospodăriei.³ Ea se preocupa de

¹ ASI, fond Manuscrise, 1700. În continuare se va cita *Condica*. Mulțumim colegului Sorin Iftimi care ne-a semnalat prezenta manuscrisului.

² Idem, Documente, Pachet 751 / 38.

³ Lucia Borș, *Doamna Elena Cuza*, București, s.a., p. 9.

educația copiilor, de aprovizionare, supraveghează activitățile agricole, precum și cele desfășurate la velniță, moară ș.a.

Așezarea de la Solești, de pe moșia cu aceeași denumire, este atestată cu mult înainte de venirea în Moldova a semintiei Roseteștilor; actul de vânzare din 10 martie 1502 vorbește despre Marenca, nepoata lui Toma Solescu, care schimbă cu stolnicul Toader Toc "un sat pe Vaslui pe nume Solești", cu unul "pe Crasna anume Foleștii".⁴ Datele din acest act sunt relevante pentru că indică evoluția satului Solești înainte de 1502, de-a lungul a cel puțin trei generații.⁵ În legătură cu etimologia denumirii așezării, Constantin Chiriță oferea, acum mai bine de un veac, două explicații.⁶ Prima avea în vedere obârșia numelui de la solii turci, care, în drum spre Iași, se odihneau la curtea de la Solești, iar a doua susține proveniența de la numele familiei Roseti-Solescu. Considerăm că ambele ipoteze sunt puțin credibile, iar numele satului provine de la Toma Solescu, întemeietorul așezării, așa cum rezultă din documentul mai sus amintit.

Serdarul, banul și apoi, vornicul Iordache Roseti, este unul din urmașii aceluia personaj omonim numit de Nicolae Costin "matca tuturor răutăților"⁷ și care a pătruns la Solești la începutul secolului XVIII, căsătorindu-se cu Safta, fiica logofătului Neculai Racoviță (în anul 1709, împreună cu cumnatul său, stăpâneau 2/3 din sat, iar la moartea sa a lăsat cea mai mare avere teritorială din Moldova⁸).

Fiul vornicului și al Ecaterinei Gavrilă-Catargi, tot Iordache, tatăl viitoarei Doamne a Principatelor Unite Moldova și Țara Românească, se căsătorește în anul 1823 cu Ecaterina Sturdza și își ridică, patru ani mai târziu, o nouă casă la Solești. Moșia care se întindea, în anul 1801, pe 224 fâlcii și 16 prăjini de pădure și 1502 fâlcii de câmp⁹, cuprindea pe lângă conac și biserică, alte dependințe: "o velniță cu jumătate de mașină" pentru producerea rachiului, două mori, una "cu pârreții de bârnă acoperită cu stuh și răgoj,

⁴ Damian P. Bogdan, *Acte moldovenești din anii 1428 - 1502*, București, 1947, p. 77 - 81.

⁵ În document se precizează că la Solești a trăit un Andrei, bunicul Marencai. De altfel, satul apare și într-un document din februarie 1400, care este, din păcate, un fals din secolul XVI. Vezi DRH, seria A, Moldova, vol. I, p. 418 - 419.

⁶ Constantin Chiriță, *Dictionarul geografic al județului Vaslui*, București, 1889, p. 81.

⁷ Mihail Kogălniceanu, *Letopisete*, II, București, 1872, p. 70.

⁸ Radu Rosetti, *Pământul, sătenii și stăpânii în Moldova*, t. I, *De la origini până la 1834*, București, 1907, p. 245.

⁹ ASI, Documente, Pachet 689/4.

lucrătoare însă cu două pietre și alta "cu păreții de scânduri de stejar, lucrătoare pe apa Vasluiului cu trei pietre...și cu iazul său", hambare, "grajd pentru o sută de boi, pivniță în pământ, "crăsmă cu păreții de vălătuci, pe temelie de piatră, cu patru odăi",cramă la vie, "coșerii", "îngrădătură cu gard bun, cu parii de stejar", casă proastă pentru slujitori" ș.a.¹⁰.

Condica Roseteștilor de la Solești cuprinde fragmente din socotelile veniturilor și cheltuielilor casei între anii 1846 - 1849, o evidență a lemnului și a "pâinii" date la velniță și locuitorilor așezării, precum și cheltuielile pricinuite de moartea mamei și a stăpânului acestei moșii ("partidă de înmormântare a răposatului lordache Roset cu grija de peste ani (1846 - 1850)"). Spre deosebire de alte "sămi", aceasta nu conține informații despre producția de cereale sau furaje obținute pe moșie și nici semnalări detaliate ale obligațiilor de clacă, ale mărimii loturilor acordate fiecărui clăcaș. Cuantumul veniturilor realizate prin comercializarea diferitelor produse ne va permite să surprindem, cu oarecare probabilitate, ponderea uneia sau altele dintre ramurile economice specifice societății rurale din prima jumătate a secolului XIX.

În următoarele rânduri ne propunem să evidențiem principalele surse de venituri ale moșiei, prețurile unor produse și piețele de desfacere ale acestora. Noile premise social-economice de după 1829 au favorizat activitatea de cultivare și comercializare a cerealelor și a altor produse agricole care va aduce stăpânului profituri însemnate. Mari cantități de porumb, grâu, secară și orz obținute pe moșia lui lordache Roset erau transportate la Galați, Vaslui sau Iași și vândute de vătăfi sau, uneori, chiar de ginerele său, Alecu Cuza. Veniturile obținute din vânzarea cerealelor și a altor produse agricole, precum și prețurile practicate în anul 1846, sunt semnalate în următorul tabel¹¹:

	porumb	grâu	secară	orz	ceapă	cartofi	curechiu
valoare/lei	40.300	11.216	420	3.318	87:22 p	156	12
pret/kilă	38	22 - 23	42	28	28 p / oca	34	
Valoarea totală a vânzărilor = 55.509 lei și 22 parale							

Condica nu ne oferă nici o informație privitoare la mărimea rezervei și "a locurilor de hrană" ale moșiei, pentru a putea calcula producția obținută de pe aceste suprafețe. Conform unei catagrafii

¹⁰ *Idem*, Pachet 760 / 48 și 49. Aceste detalii sunt extrase din contractul de punere în posesie a moșiei, din 10 mai 1847, încheiat între Ecaterina Roset și Haralamb Macri.

¹¹ *Condica*, f. 20v, 29 și 32.

de mai târziu, din anul 1855, aflăm că aceasta avea 600 de fâlcii și devenise deja "prea strâmtă" pentru o parte a locuitorilor ei¹². Scumpirea cerealelor și amploarea ce a luat-o exportul în deceniile cinci și șase ale secolului XIX, se înscriu printre factorii care determină extinderea rezervei boierești în defavoarea loturilor de folosință ale țăranilor. În cazul de față constatăm că surplusul consistent de cereale (mai ales la porumb și grâu) este valorificat pe piețele de desfacere de la Galați și Iași.

În socoteala veniturilor pe anul 1848 constatăm că proprietarul de moșie primea de două ori pe an, la Sfântul Gheorghe și Sfântul Dumitru, "câștiul" satelor arendate Popeni și Solești¹³. Aceste obligații erau plătite în mai multe rânduri de către vornicul Dumitrache Manul, pentru Popeni, și de către "posesorul" Haralamb Macri, pentru Solești. Veniturile încasate între lunile aprilie și noiembrie 1848 s-au ridicat la 48.275 lei (12.424 de lei de la locuitorii din Popeni și 35.851 de la cei din Solești).

Sume importante de bani se obțin, conform datelor *Condiciei*, din vânzarea și creșterea animalelor. Repartiția lotului de folosință, a podvezilor și havalelelor se face în funcție de numărul de vite. Iată de ce și pe această moșie, potrivit unei "însemnări de vitele ce-au ieșit din Solești"¹⁴, se ținea o evidență strictă a comutelor care au murit ori au fost sacrificate. Metoda puțin răspândită, de a hrăni animalele cu braha velniței pentru îngrășarea lor, era întrebuintată cu succes pe moșie. Vinderea acestora și a produselor lor, în iarmaroacele din Iași și Bârlad, aduce venituri însemnate după cum arată tabelul următor¹⁵:

	oi	vite	cai	porci	piei de oi, vaci	unt
Valoare/lei	22.272	11.217	4.217	1.950	616	67
Pret pe cap de animal	241 lei	157 lei vita 210 lei boul	245 lei	-	36 lei pielea de vacă 3:20 p cea de oaie	3lei și 15 p /ocaua
Valoarea totală a vânzărilor = 40.339 lei și 20 parale						

Din taxele pentru suhatul vitelor văraticul și tomnaticul oilor se obține în anul 1846, suma de 7.153 lei. Dacă falcea de suhat se vindea

¹² Georgeta Crăciun, *Moldova în vremea domnitorului Grigore Alexandru Ghica (1849 - 1856). Structuri economice și structuri sociale*, Iași, 1996, p. 36.

¹³ *Condica*, f. 92 - 95.

¹⁴ *Ibidem*, f. 11.

¹⁵ *Ibidem*, f. 19, 22 - 23, 24v, 26 - 28, 28v, 29, 93 și 95.

la prețuri variind între 12 și 16 lei¹⁶, reiese că imășul pe care pășunau vitele și oile satelor Știoboreni, Tanacu, Belcenii, Valea Siliștei avea o întindere de aproximativ 415 fâlcii. Luând în considerare legea care fixa o jumătate de fâlcie pentru o vită¹⁷, putem presupune că pe suprafața de imăș de la Șolești și Folești se hrăneau peste 800 de animale.

În condițiile monopolului otoman de până în 1829, boierii și-au îndreptat atenția spre un alt sector de producție care nu interesa Poarta: viticultura și producerea rachiului¹⁸. Obiceiul continuă și după tratatul de la Adrianopol, căci la Valea Siliștei mai exista, în 1846, o velniță cu "o jumătate de mașină" care distila alcool din orz, grâu, porumb, secară. Aceasta era încredințată spre administrare unor "feciori" de pe moșie, conduși de un oarecare Lupul, și la care exista o evidență separată și precisă a cantităților de cereale și de lemne folosite pentru distilare. Nu cunoaștem obligațiile exacte pe care le aveau acești velniceri, dar constatăm că, periodic, Lupul feciorul "vărsa" în vistieria moșiei suma de bani reprezentând contravaloarea a cinci vedre de spirt. Din iarna anului 1845 și până în primăvara lui 1846, velnița a fost aprovizionată cu materie primă constând în: 532 merțe de făină de păpușoi, "ce s-au lucrat rachiu în 118 plămăzi precum se vede în condica plămăzilor", 277 merțe secară și 5 merțe orz¹⁹. Tot în acest interval, dar într-o altă parte a condicii, există o "însemnare de făină de păpșoi ce se mănâncă la velniță" și care a însumat 1.951 ocale.

Legată de activitatea producerii alcoolului este și "condica de lemne" folosită la velniță, cărate din pădurea de la Folești și plătite prin vâtafii Ion Theodoru și Vasile Bulichi. Din filele păstrate rezultă că se căraseră, în intervalul 20 octombrie 1845 - februarie 1846, 174 de stânjani și patru palme, plătiți între 12 și 4 lei, în valoare totală de 1.828 de lei²⁰.

¹⁶ Așa cum se practică și în alte părți, precum la Hoișești - Iași, în 1828. Vezi Slavca Diamandii, *O gospodărie moșierească din Moldova în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, în SRdI, 9, 1946, 2 - 3, p. 77 - 90.

¹⁷ Sergiu Columbeanu, *Economia domeniului feudal în Moldova și Țara Românească la începutul secolului al XIX-lea (1800 - 1830)*, în SRdI, 18, 1965, 2, p. 327.

¹⁸ *Ibidem*, p. 323 - 351. Vezi și n. 57 potrivit căreia boierii au cerut scutire de dări pentru velnițe.

¹⁹ ASI, Documente, Pachet 751 / 38 și 39.

²⁰ *Condica*, f. 1 - 5.

Cantitățile mari de cereale și lemne folosite în procesul de prelucrare indică ponderea pe care o avea veltița în economia domeniului. Veniturile obținute din vânzarea alcoolului confirmă informația de mai înainte. Astfel, în intervalul ianuarie - decembrie 1846 s-au vândut 427 vedre de spirt în valoare de 14.262 lei. Locurile de desfacere a rachiului, alături de vinul produs pe moșie, sunt în satele din vecinătate: Boușori, Șerbotești, Popești, Benești, Moara Domnească, Valea Rea sau la Barboși, moșia ginerei lui său, Alecu Cuza. În Solești, crâșma era încredințată vătăfului Vasile Măcărăscu care, la rândul său, îl pune pe Vasile crâșmarul să desfacă băuturile în schimbul unei sume percepute la sfârșit de an²¹. Viile de la Solești, alături de cele de la Huși, cărora stăpâna le acorda o mare atenție, ofereau în anul 1846, un mic supliment de venituri de aproximativ 1415 lei, provenind din vânzarea vinului la prețuri cuprinse între trei lei și șapte lei și 20 de parale vadra.

Din soțotelile ținute de Ecaterina Roseti constatăm că și alte produse rotunjeau veniturile moșiei Solești. Astfel, fânul ce prisosea se vindea, uneori, bulgarilor din Huși sau la Iași, unde era căutat, la prețul de 10 - 12 galbeni stogul, realizându-se numai în 1846 suma de 2.792 lei, iar din valorificarea ierbii de coasă, la 90 de lei falcia, un total de 1.621 lei²².

Iazul de pe moșie este vândut în anul 1846, unui pescar cu 55 de galbeni (1.952 lei), iar din arendarea unor prăjini de arătură din apropierea acestuia și a unui loc de cânepiște²³, se obținea un venit de 385 de lei.

Ca în orice altă condică, pentru multe din venituri nu se specifică proveniența exactă, ci doar se precizează că banii sunt vărsați "din datorie", "prin vătav", "am primit" ș.a. Există și situații când stăpânul notează cu exactitate termenul, cuantumul și beneficiarul unor împrumuturi cu zăpis, care, în cazul de față, nu depășesc suma de 963 de lei (ele se acordau ȝiganilor sau sătenilor care plecau la Galați, cu grâne). La sfârșitul anului 1846, Ecaterina Roseti consemnează primirea sumei de 19.000 lei ce fusese lăsată

²¹ *Ibidem*, f. 23.

²² Radu Rosetti, *Cum se căutau moșiile în Moldova la începutul veacului XIX*, în AARMSI, II, t. XXXI, București, 1908 - 1909, p. 230. La Plopeni, în 1806, falcia de iarbă se vindea cu 12 - 15 lei. Se constată o creștere sensibilă a prețului ierbii la sfârșitul primei jumătăți a sec. XIX.

²³ Cânepiștea este un loc de arătură nedestelenit, de cea mai bună calitate. Ea este arendată la doi galbeni falcia unor bulgari din Huși; un galben echivala în 1808 cu 12 lei (cf. R. Rosetti, *op. cit.*, p. 230), iar în 1846, potrivit însemnărilor din manuscris, era cota cu 35 - 36 lei.

"depozit la fratele meu Alecu" și pe care hotărăște să o înapoieze aceluiași detinător²⁴.

Privită în ansamblu, situația banilor intrați în vistieria moșiei în anul 1846 este complexă și oferă suficiente coordonate financiar - economice caracteristice unei proprietăți prospere, cu un venit anual de circa 221.430 lei. În anul 1848, în perioada marilor frământări revoluționare, evidența este incompletă și săracă în informații, precizându-ne de multe ori doar suma totală adunată în luna respectivă²⁵. În urma analizării capitolului privitor la veniturile moșiei Solești, putem spune că, în mare parte, banii proveneau din comercializarea cerealelor, animalelor, alcoolului și a altor produse ale moșiei, la care se adaugă și obligațiile bănești ale locuitorilor față de proprietate.

O secțiune la fel de importantă a condiții dezvoltă problema cheltuielilor făcute pentru întreținerea casei sau, în cazul de față, pentru evenimente mai puțin fericite cum ar fi moartea unor membri de bază ai familiei Roseti. Asemeni situației veniturilor, evidența cheltuielilor pentru întreținerea casei pe 1846 și 1849 este incompletă, în primul an notațiile fiind doar pentru lunile august - decembrie. Volumul informațional este însă, în această parte a "sămii", mult mai bogat și oferă date despre salarii, îmbrăcăminte, hrana, educația copiilor, despre drumurile făcute la Iași, Bârlad, Vaslui și Roman. Lipsesc însă relațiile privitoare la taxele plătite de stăpână, precum și la sumele alocate muncilor agricole.

Chiar dacă nu am fi știut autorul acestei situații contabile, ne-am fi putut da seama cu ușurință că este vorba despre o femeie după detaliile date articolelor de îmbrăcăminte cumpărate sau confecționate copiilor sau slugilor. Afirmatia se verifică printr-o simplă analiză a acestor însemnări, care ne duce la concluzia că o mare sumă de bani se cheltuia pe veșminte: peste 10.035 lei în doar doi ani. Ea cumpăra materialele de la jupânii Leizer, Herscu, Lungu și Avram din Iași și le lucra apoi, cu ajutorul unor "croitori jidovi" din Vaslui sau Iași: Cisteriu, Davidin, Herciogiu (toți din Vaslui) și Iahman și Nasu Roșu din Iași. Deosebit de grijulie, Ecaterina Roseti se preocupă în primul rând de zestrea și îmbrăcăminte copiilor ei. Pentru Zoe (1833 - 1858)²⁶, aflată în Iași,

²⁴ *Condica*, f. 20.

²⁵ Lipsește situația pe luna iulie. Totalul veniturilor pe anul 1849 este de 178.068 lei.

²⁶ R. Rosetti, *Familia Rosetti*, vol. I, *Coborâtorii moldoveni ai lui Lascaris Rousaitos*, București, 1938, p. 181.

la vârsta măritişului, se impunea o garderobă în pas cu moda saloanelor. Pentru zestrea ei, mama cumpără inele, tulpăne, mănuși, papuci, "pânză englezască", "pânză america" pentru coșuri de saltea și pentru perne, corset ș.a.²⁷. Pentru fratele ei, Costache (1827 - 1884)²⁸, ce locuia și el pe Strada Romană din capitala Moldovei, au fost necesare comenzi speciale pentru straiile militărești pe care le va îmbrăca în momentul înrolării în rândurile Miliției pământene. Deși scutiți de serviciul militar²⁹, mulți tineri înstăriți, printre care și Costache Roset, îmbrățișează meseria armelor în vara anului 1849 primind grade ofițerești în funcție de rangul fiecăruia.

Cu o parte a veniturilor erau acoperite salariile slujbașilor curții: vătăfii, preoții, dascălii, diaconii, văcarii, jupânesele, chelariul etc. În cei doi ani, "hacul" sau "lefurile" variau în funcție de importanța muncii depuse: cei trei vătăfi ai moșiei primeau câte 600 de lei pe an, preoții Nicolae, Gheorghe și Ierodei, dascălii și diaconii câte 200 de lei anual, văcarii câte 140 de lei, chelariului revenindu-i o sută de lei³⁰. Dacă analizăm prețurile unor produse de bază³¹, constatăm faptul că salariile răsplăteau destul de bine munca acestor slujbași.

Pentru întreținerea și hrana angajaților și slugilor de tot felul din preajma conacului, dar și pentru satisfacerea celor mai rafinate gusturi ale stăpânilor se dădeau bani mulți. Deși incompletă, evidența contabilă ne arată că în cei doi ani (1846 și 1849) s-au cheltuit pentru produsele alimentare suma de aproximativ 3.840 de lei. Zahărul englezesc se cumpăra cu șase lei ocaua, orezul cu doi lei ocaua, măslinile cu doi lei și 20 parale ocaua, morunul cu opt lei ocaua, crapul cu un leu și zece parale ocaua, untul cu șapte lei ocaua. Produsele mai fine și cele exotice contribuiau la diversificarea meniului și nu lipseau din cămara casei: "cofeturile" costau 18 lei ocaua, cafeaua între șase și opt lei ocaua, "posmagii pentru cafea" șase lei ocaua, smochinele nouă lei iar stafidele opt

²⁷ *Condica*, f. 58, 108, 122, 125 și 125v.

²⁸ R. Rosetti, *op. cit.*, p. 178.

²⁹ Constantin Căzănișteanu, Mihai Cucu, E. Popescu, *Apecte militare ale revoluției din 1848 în Țara Românească*, București, 1968, p. 20.

³⁰ *Condica*, f. 46, 52, 56, 58, 60, 65 - 68, 111, 113 - 114, 117, 119, 128, 134, 137, 141 - 142, 144 - 145, 148 - 149.

³¹ În anul 1846 se practicau următoarele prețuri: 15 - 16 parale / ocaua de făină de grâu, 10 parale ocaua de mălai, 20 - 22 parale ocaua de carne, 20 - 25 parale puiul, două parale oul, 12 parale ocaua de lapte de oi, "untdilemnul" 5 - 6 lei / oca. Ocaua echivala cu 1,271 kg. Cf. Nicolae Stoicescu, *Cum măsurau strămoșii*, București, 1971, p. 277.

lei ocaua, lămâia costa 20 de parale, portocala 35 de parale, iar o înghetată un leu și 20 de parale³².

Nici întreținerea sănătății nu era neglijată, suferinzii fiind tratați cu metode empirice dar și cu medicamente. În iulie 1849, stăpâna dă 15 lei pe o sută de lipitori "di la Floarea lui Giagan"³³ pentru vindecarea spălătoresei. Doctorului Lohman din Iași și spițerului Baiardi³⁴ din Vaslui le achită 790 de lei pentru "doftoriile luate pentru casă de la 1846 și până la 1849, iunie"³⁵.

Marea majoritate a acestor produse erau procurate din capitala Moldovei sau din orașele apropiate localității Solești. Este și motivul pentru care în *Condica* găsim adeseori mențiuni ale cheltuielilor pricinuite de drumurile spre târguri, de popasurile făcute la hanurile de la Coropcenii, Bozii, Docolina³⁶. Cele mai multe deplasări se făceau spre Iași pentru că aici se găseau meșteri buni, precum giuvaergiul Avram, care repară Catincăi Roset "o alusidă de ceasornic", un paneraș de argint, "tocmește o umbrelă" și un ceas³⁷.

După aproape 20 de ani de la zidirea lui³⁸, conacul de la Solești a necesitat, în noiembrie 1846, câteva reparații și o nouă zugrăvire. Apropierea Crăciunului sau, poate, așteptarea unor oaspeți dragi, precum Elena și soțul său Alexandru, o determină pe energica mamă să văruiască "odăile din giosu", să schimbe perdelele unor încăperi și 17 ochiuri de geam³⁹. Tot cu această ocazie, va fi reparată și cișmeaua pentru care s-a comandat var, "oloiu", "fuioare și sămânță de cânepă", "păcură", olane cumpărate de la Ciortestii; Costin Suiulgiul va fi răsplătit pentru munca lui cu 266 de lei⁴⁰, iar kir Zamfirache, cel care în ianuarie 1849 va face o nouă cișmea în ogradă, va primi 2.908 lei⁴¹.

³² *Condica*, f. 53, 55v, 66, 105, 117 - 118 și 149.

³³ *Ibidem*, f. 132.

³⁴ Farmacistul Ioan Baiardi primea prin hrisovul numărul 409 din 1 septembrie 1844, dat de domnitorul Mihail Sturdza, dreptul de a stăpâni fosta farmacie Veroginski din Vaslui. Vezi dr. Vasile Gomoiu, farmacist Gheorghe Gomoiu și V. Gomoiu, *Repertor de medici, farmaciști, veterinari din Ținuturile Românești*, vol. I, *Înainte de 1870*, Brăila, 1938, p. 31.

³⁵ *Condica*, f. 121 - 124.

³⁶ *Ibidem*, f. 55, 111, 125, 128 și 128v.

³⁷ *Ibidem*, f. 48, 54, 125 și 129.

³⁸ Conacul este zidit în 1827, Cf. Lucia Borș, *op. cit.*, p. 8.

³⁹ *Condica*, f. 55v, 62 și 63.

⁴⁰ *Ibidem*, f. 105 - 119.

⁴¹ *Ibidem*, f. 140 și 143.

Mai superficiale sunt însemnările privitoare la plata lucrărilor de arătură, cosit și treierat, la inventarul agricol folosit de țărani. În octombrie 1846, stăpâna plătește siliștenilor câte opt lei pe fiecare falcie arată, iar pentru cosit câte 16 lei falcia; "feciorilor trierători li se plătea câte un sorocovăț pe merta⁴². Catinca Roseti nu se preocupă, în anii aceștia, de sporirea inventarului agricol deținut, dar manifestă totuși interes pentru repararea celui existent. Măsterul Bulichi este cel care, folosind păcura și "heriul sibiriu" repară cele două mașini agricole defecte și cele șapte pluguri stricate.

Două evenimente nefericite, moartea soacrei Ecaterina Gavrilă Catargi și a soțului Iordache, petrecute unul după altul în ianuarie 1846, au necesitat mari cheltuieli ce se regăsesc notate cu minuțiozitate în paginile *Condicii*. Avem însemnări privind ofrandele depuse, cantitățile de făină, carne și vin folosite, plata serviciului religios oficiat de arhimandritul Hușilor, precum și cheltuielile pricinuite de "grijile de până la patru ani". "Perilipsul sumii ce s-au cheltuit" până în decembrie 1850 evidențiază un total de 11.260 de lei și 32 de parale.

Fire deosebit de evlavioasă, stăpâna trebuie să întrețină cu grijă biserica din Solești ridicată de înaintașii săi în secolul XIX și unde slujeau acum "cu osârdie" părinții Ierodei și Nicolae. Ea a cumpărat pentru sfântul lăcaș materialele de construcție ori textile necesare acestuia, sfeșnice, făclii, lumânări de ceară și, mai ales, oferă donații bănești (de aproximativ 40 de lei).

Vlăstarele familiei Roseti, aflate la studiu în străinătate sau locuind în capitala Moldovei, beneficiau și ele de o "leafă" care, uneori, se dovedea a fi insuficientă. Pentru Mitică (1830 - 1903), tânărul care, pentru purtări necuviincioase, a fost retras de tatăl său din rândul elevilor Academiei Mihăilene din 1843⁴³ și trimis la Viena, eforturile financiare ale părinților sunt evidente. Astfel, în februarie 1849, Catinca îi trimite acestuia 2.662 de lei, ce reprezintă "leafa" lui pe șase luni. Fratele său mai mare, Costache, primea în lunile octombrie - noiembrie 1849 câte 710 lei și nu se sfia să mai facă și datorii, care erau achitate ulterior. Mai putem adăuga aici sumele de bani investite în activitatea de educare a celorlalți copii. Cel mai mic dintre ei, Toderiță (1837 - 1923)⁴⁴ a început învățătura acasă cu profesori de origine germană. *Condica* amintește adeseori pe profesorii Kunțiki, Ember și Henig care i-au

⁴² Din calculele noastre rezultă că sorocovățul valora între 12 și 14 lei.

⁴³ R. Rosetti, *op. cit.*, p. 180, n. 4.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 181.

deschis școlarului primele orizonturi ale cunoșterii. Unul dintre ei, profesorul Kuntiki⁴⁵, a predat fizica și l-a însoțit apoi pe Toderiță la Viena până la terminarea liceului. Este explicabil de ce mama lui cumpără, în noiembrie 1849, o carte de fizică și mai târziu, pentru altă disciplină, *Fabule de La Fontaine*. Cunoaștem și taxele plătite educatorilor pe un trimestru: profesorului de "limbă nemțască și latină", Popescu, 887 lei, celui de franceză, Crețiu, 1242 lei⁴⁶. Însemnările făcute în condică la finele anului 1849 ne dezvăluie valoarea "presenturilor" (cadourilor) oferite dascălilor care au predat la Solești: "bolduri" de peruzea, "o besacte di rozu" pentru profesorii mai sus amintiți, dar și pentru domnii Caudella, "dascăl de clavir" și Trautman.

Exemplele oferite mai sus ne conving că această moșie avea în persoana Ecaterinei Roseti un bun administrator, capabil să mențină, în ciuda tuturor încercărilor prin care a trecut, o situație contabilă cât mai exactă. Din analiza informațiilor ce sunt complete doar pentru intervalul august - decembrie 1846, constatăm că "la vistieria" moșiei s-au primit 114.048 lei și s-au cheltuit doar 22.021 lei⁴⁷. Deși a avut evenimente neprevăzute, mama Elenei Cuza nu face notă discordantă și se înscrie în rândul celor de același rang, capabili să obțină profituri însemnate. Documentul prezentat de noi dovedește că moșia Solești comportă trăsăturile caracteristice unei proprietăți funciare mijlocii din Moldova primei jumătăți a secolului XIX. Deși firave, încercările de rentabilizare și pe alte căi decât cele tradiționale a producției, alături de diversificarea ei, de orientarea spre circuitul comercial activ cu cereale desfășurat la gurile Dunării se vor materializa tot mai frecvent.

LE REGISTRE DES REVENUS ET DEPENSES DES ROSETEȘTI DE SOLEȘTI

RÉSUMÉ

Notre étude fructifie un matériel documentaire inédit gardé aux Archives d'Etat Iași. Il s'agit du registre des revenus et dépenses des années 1845 - 1849 du domaine Solești, qui appartenait à Iordache Roseti. Bien que fragmentaire,

⁴⁵ *Ibidem*, p. 183, n. 5. Aflăm de aici că numele corect al profesorului este Kunzek.

⁴⁶ *Condica*, f. 113.

⁴⁷ Situația incompletă a cheltuielilor pe anii 1846 și 1849, însumează 75.885 lei.

celui-ci nous offre un tableau de la société rurale roumaine au milieu du XIXe siècle.

L'auteur du registre mentionné est Ecaterina Roseti, la femme d'Iordache Roseti, la mère de la prochaine Princesse des Principautés Unies, Elena Cuza. Les pages du document mentionnent aussi bien les revenus obtenus du domaine que les dépenses pour l'entretenir, pour éduquer les enfants ou pour des événements inattendus.